

Hur statartorparen bodde på 1830 talet

Ur boken Kvinnor Präster Torpare Bönder

Utgiven 1962 av Sven Rydstrand

Att torparna under gångna tider inte bodde vidare bekvämt, kan nog ännu i dag många av deras avkomlingar berätta. Sällan finner man dock bland gamla handlingar några dokument, som bevisar, huru torparestugan egentligen såg ut i oxarnas och tranlampornas tidevarv, I de bevarade husesynsprotokollen från de många kronoboställena nämnes i regel blott undantagsvis och med få ord torparestugorna, enär dessa inte sällan var torparnas privata egendom och alltså inte berördes av synen.

På det gamla häradshövdingebostället Medby i Bro socken, ett par mil norr om Lysekil, har dock bevarats ett protokoll, som skrivits år 1838 av dåvarande kronolänsmannen på Stångenäs, F. W. Lundbom, med anledning av en brand, som ödelade en torparestuga på Medby den 26 oktober år 1838. Protokollet, som ganska väl belyser den tidens förhållanden och dessutom innehåller en del intressanta uppgifter om husbygge, ser ut på följande sätt, dock språkmässigt sett något förändrat med hänsyn till förståelsen:



En hundraårig statarstugabpå Åby säteri

"År 1838 den 13 november inställde sig undertecknad, kronolänsman, med biträde av nämndemännen Johannes Larsson i Knarrevik och edsvurne bonden Jacob Andersson i Gläborg, å häradshövdingebostället Medby i Bro socken av Stångenäs härad för att till följd av herr Kronobefallningsmannen Herman Julius Nordbergs order den 10 dennes besiktiga och värdera den brandskada, som arrendatorn av detta boställe, Hans Andersson, lidit därigenom, att ett därstädes stående manhus genom vådaeld nedbrunnit om aftonen den 26 sistlidne oktober. Vid denna besiktning tillstädeskom ej mindre arrendatorn av detta boställe,

Hans Andersson, än även nämndemannen Anders Nilsson i Uteby, vilken senare såsom närboende varit närvarande vid branden och dessutom känt till husets beskaffenhet.

På fråga om eldens uppkomst upplyste Hans Andersson, att han, som vid pass klockan 10 ifrågavarande afton uppvaknat, då varseblivit att eld uppkommit i det avbrända huset, som endast beboddes av torparen Andreas Andersson med hustru och barn, och att elden först börjat på vinden samt sedan spred sig så, att någon räddning då ej var möjlig, samt att de i huset boende personer, som redan gått till vila och även hade somnat, ej hade vaknat förrän vid Hans Anderssons ditkomst.

Härefter befanns efter skedd mätning, att huset, som alldeles nedbrunnit, varit 20 1/2, alnar långt, 11 1/2, alnar brett och efter uppgift 4 1/2 aln högt, av timmer under tak av halm och torv på kluvna räcken samt brädklätt och rödmålat, innehållande förstuga, en stuga, tre kamrar och kök under samt vind ovanpå. Till förstugan var en dubbel dörr med gångjärn. I stugan var tvenne dörrar, en till förstugan och en till kammaren, kakelugn med spjäll och dörr samt tvenne fönster, däri endast fyra mindre rutor funnos kvar. I kammaren inom stugan fanns ett fönster med en ruta borta. I kammaren till vänster i förstugan var tvenne dörrar med låsar och gångjärn, kakelugn av tegel med spjäll och dörr samt ett fönster, däri glasrutorna dock var urtagna. I kammaren därinnanför fanns kakelugn av tegel samt ett fönster utan rutor. I köket fanns spis med spjäll samt tvenne bakugnar och ett fönster, vari rutorna till hälften var borta. För övrigt upplystes, att väggarna under fönstren var av röta skadade, att golvet i köket och förstugan till det mesta var borta samt att inredningen för övrigt var av ålder och röta skadad, vilket även gällde klädseln. Taket var för icke länge sedan pålagt, varför det var i gott stånd, liksom murarna.

För uppförande av ett liknande hus med det avbrända utgör kostnaden följande:

<i>3 1/2, tolf 21 alnar långt timmer med 6 tums topp</i>	<i>58:16</i>
<i>10 tolf 12 alnar långt dito å 9 Rd, 16 skill</i>	<i>93:16</i>
<i>24 dito bräder till golv och trossningar å 2 Rd</i>	<i>48: –</i>
<i>6 dito av fura till dörrar och fönster å Rd</i>	<i>18: –</i>
<i>1 dito plank till fönsterposter m.m.</i>	<i>6: –</i>
<i>25 dito bräder till klädsel å 2 Rd</i>	<i>50: –</i>
<i>16 skalp, halm till tak å 2 Rd, 32 skill</i>	<i>37:32</i>
<i>Spik och diverse smide samt låsar och gångjärn</i>	<i>40: –</i>
<i>Glas till fönstren</i>	<i>4: –</i>
<i>Upptimringskostnad</i>	<i>33:16</i>
<i>Snickeriarbetet</i>	<i>33:18</i>
<i>Murarearbetet jämte tegelsten och kalk</i>	<i>40: –</i>
<i>Takläggning med torvupptagning</i>	<i>6: –</i>
<i>Summa Riksdaler Banco</i>	<i>468: –</i>

Men i avseende till det avbrända husets sämre beskaffenhet upptages detsamma i värde till 133 Riksdaler, 16 skill. Banco – Bonden Hans Andersson uppgiver, att han vid tillfället förlorat sextio tunnor potatis, som varit inlagda i det avbrända huset, vilket antecknades. – Besiktningsmännens rese- och dagtraktamentskostnad utgör fem riksdaler, 11 skillingar Banco. – Sålunda synt och befunnet, betygar å förrättningsmännens vägnar: F. W. Lundbom".

Så långt syneprotokollet. Det tycks framgå av detsamma, att det nedbrunna huset inte varit ett typiskt torparehus utan snarare en statarebostad, avsedd för minst två, kanske ändå flera familjer. Att människorna kunde bo i ett så förfallet hus, där golv saknades i köket och där fönsterrutorna till största delen var borta, med mera dylikt, visar under huru små och anspråkslösa förhållanden dessa torpare och deras familjer tvingades leva vid denna tid. Här fanns sannerligen inga moderna bekvämligheter. – För vår tids människor, som oftast lever i överflöd, men likväl inte sällan knotar och klagar, kan det vara en nyttig sysselsättning att läsa protokollet, som återgetts här ovan. Kanske tystnar då för en stund det grundlösa pratet om den gamla "goda" tiden, och kanske kan någon lära sig att bli förnöjsam.